

Червінчук А. О.
старший викладач
кафедри журналістики, реклами та медіакомунікацій,
факультет журналістики, реклами та видавничої справи,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Злочинність в об'єктиві українських телепрограм: стратегії репрезентації

У дослідженні сконцентровано увагу на телепрограмі «Надзвичайні новини» (випуски якої охоплюють значний тематичний спектр новин на кримінальну проблематику). *Мета* — проаналізувавши випуски телепрограми, визначити стратегії репрезентації новин на кримінальні теми та оцінити рівень висвітлення злочинності.

Й. Галтунг зауважив, що журналісти можуть висвітлювати соціальну реальність, опираючись на принципи: журналістики миру (peace journalism) та журналістики насилля (violence journalism) [1, 1]. На нашу думку, спосіб репрезентації матеріалу про проблему злочинності та ефективність цього тексту залежить від обраної журналістом парадигми: миру (акцент на конкретних історіях, які допоможуть розкрити проблему та продемонструвати можливі шляхи вирішення ситуації) та насилля (акцент на факті злочину та детальній демонстрації суті злочину, постраждалих та підозрюваних). У першому випадку злочин демонструється як проблема, яка потребує суспільної уваги та вирішення, тому у фокусі — конкретні історії, які надають можливість забезпечити панорамне/об'ємне бачення ситуації; у другому — злочин демонструється як факт реальної дійсності, що подається в сукупності інших фактів соціального життя, а тому — сприймається як фрагмент соціальної реальності та висвітлюється поза контекстом.

Аналіз випусків «Надзвичайних новин» засвідчив, що для репрезентації матеріалів на кримінальну проблематику характерні наступні аспекти.

1. Фрагментарне висвітлення проблематики (у фокусі конкретні кримінальні правопорушення). Відсутність об'ємного погляду на проблему злочинності та аналізу проблеми, залучення експертів.

2. Надмірна деталізація, драматизація та натуралістичне відображення події. Демонстрація шокуючих подробиць, які насправді є зайвими, проте використовуються для того, щоб вплинути на аудиторію, зокрема на природні інстинкти людини (*...вночі холоднокровно розстрілює свого чоловіка-бізнесмена, а потім випускає три кулі в рідну доньку*) [5].

3. Для журналістів важливо передати не суть повідомлення та передати причинно-наслідковий ланцюг подій: скоєно злочин — наслідки — постраждалі, а — презентувати з особливою манерою, що відповідає редакційній політиці.

До прикладу, в «Надзвичайних новинах» наміром ведучих та журналістів є не презентувати факти, а — перетворити випуск на «театралізоване шоу», адже історія на кримінальну тему перетворюється на «блокбастер чи бойовик». Цей ефект досягається завдяки манері викладу та в цілому організації історії: ведуча задає тон, а журналісти його «підхоплюють» надалі у своєму сюжеті. Так, у сюжеті «Вбив найкращого друга і повернувся з чаркою, щоб пом'янути — любовний трикутник у Києві» ведуча у підводці до сюжету уривчасто та занадто емоційно демонструє власні враження/переживання (*від такої жорстокості — голова обертом*) [3]; використовує терміни, що мають шокуючий ефект (*звір'яча розправа над 36-річним чоловіком — у столиці*) [3]; натуралістичні подробиці (*ножем його зарізали в груди і просто на вулиці покинули з глибокою раною стікати кров'ю*) [3]; акцентує увагу на особистому житті, яке не стосується справи та причини смерті, демонструє власні судження/припущення (*він був ветераном, його життя пішло шкереберть...*) [3].

В іншому сюжеті «Військовий згвалтував 10-річну дівчинку по дорозі до школи у Рівному» в назві ведуча використовує: термін «військовий» (через одяг, який схожий на військову форму), що є припущенням, адже цю інформацію не було підтверджено; експресивно забарвлену лексику, що підсилює суб'єктивну позицію ведучої (*такому хворому збоченню виправдання немає!; жахіття, яке в голові не вкладається*) [4]; подробиці, які детально відображають, як було скоєно злочин (*...вранці дівчинка пішла на навчання і вже була на території школи, коли її несподівано покликав молодик у військовій формі; ...дитина навіть запідозрити не могла, що це насправді пастка; ...покидьок попросив її допомогти в пошуках ключів, що загубив...а сам заманив ученицю у віддалене місце і згвалтував; ...після скоєного одразу втік, а скривджена дівчинка прийшла до школи і про все розповіла вчителям*) [4].

4. Репрезентації особи, що вчинила злочин залежить від суб'єктивних намірів ведучих та журналістів: використовують оціночні судження (*нелюдь, збоченець, душегуб тощо*); ігнорують презумцію невинуватості (називають *злочинцем, педофілом, вбивцею* до рішення суду); акцентують увагу на расових/національних та інших особливостях людини (*кавказької зовнішності, військовий, син депутата, мажор тощо*).

5. Репрезентації постраждалої особи залежать від суб'єктивного ставлення та намірів ведучих/журналістів. До прикладу, звинувачення постраждалої: сама винна, вела таємну переписку/провокувала/зраджувала, а він її випадково вбив (у сюжеті «Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів» [2]; «Ніч з коханкою закінчилось вбивством. Підозрюють зрадливого мажора» [6]) чи створення образу жертви, яка потребує співчуття від аудиторії (бідолашна, нещасний).

Зауважимо, що у «Надзвичайних новинах» стандарти журналістики систематично ігноруються:

- журналісти не звертаються до офіційних джерел за необхідною інформацією; здебільшого звертаються за свідченнями до сусідів/знайомих; більшість свідчень ґрунтується на звинуваченнях протилежної сторони конфлікту, що, зрозуміло, не допомагає розкрити суть злочину; оціночні судження та припущення і є тим, за допомогою чого вибудовується сюжет;
- увага фокусується на кривавих та приголомшливих кадрах із місць подій;
- використовуються кадри з проведення слідчого експерименту (в епіцентрі уваги журналістки та оператора — підозрюваний, який розповідає та демонструє, як вчиняв вбивство, приховував знаряддя вбивства та ховав тіло) [2]. Завдяки цьому опис злочину досягає такого рівня конкретизації, що перетворюється на «інструкцію»: як скоїти та приховати факт злочину.

Таким чином, стратегією висвітлення злочинності у «Надзвичайних новинах» є — шокувати аудиторію.

Журналісти повинні інформувати, роз'яснювати аудиторії суть злочину, демонструвати це як проблему та піклуватися про безпеку постраждалих (до прикладу не ідентифікувати особу потерпілого/неповнолітнього).

У сюжетах на кримінальну проблематику не вистачає інформації про те, як уникнути небезпеки, вберегти дітей; думок експертів.

Журналісти, висвітлюючи новини на тему криміналу, не є чутливими до проблем соціуму та постраждалих: провокують виникнення нових конфліктів, а не працюють задля вирішення існуючих; формують нові стереотипи та підсилюють вже закарбовані у свідомості аудиторії; порушують права людини (постраждалих та підозрюваних); не усвідомлюють своєї відповідальності перед суспільством.

Література:

1. Galtung J. Peace Journalism as an Ethical Challenge. *GMJ: Mediterranean*. 2006. No. 1(2). P. 1-6. URL: <https://eirineftikidimosiografia.files.wordpress.com/2013/11/galtung-j-peace-journalism-as-an-ethical-challenge.pdf> (дата звернення: 18.08.2020)
2. Вбив і видав за самогубство — до чого призвела абсурдна причина для ревнощів. *Надзвичайні новини*. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vbyv-i-vydav-za-samogubstvo-do-chogo-pryzvela-absurdna-prychyna-dlya-revnoshhiv/> (дата звернення: 25.08.2020)
3. Вбив найкращого друга і повернувся з чаркою, щоб пом'янути — любовний трикутник у Києві. *Надзвичайні новини*. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vbyv-najkrashhogo-druga-i-povernuvsia-z-charkoyu-shhob-rom-yanuty-lyubovnyj-trykutnyk-u-kyuevi/> (дата звернення: 25.08.2020)
4. Військовий згвалтував 10-річну дівчинку по дорозі до школи у Рівному. *Надзвичайні новини*. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/vijskovyj-zgvaltuvav-10-richnu-divchynku-po-dorozh-do-shkoly-u-rivnomu/> (дата звернення: 25.08.2020)
5. Не брали з собою на відпочинок? У Рівному викладачка розстріляла чоловіка та доньку. *Надзвичайні новини*. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/ne-braly-z-soboyu-na-vidpochynok-u-rivnomu-vykladachka-rozstrilyala-cholovika-ta-donku/> (дата звернення: 25.08.2020)
6. Ніч з коханкою закінчилось вбивством. Підозрюють зрадливого мажора. *Надзвичайні новини*. URL: <https://kriminal.ictv.ua/videos/nich-z-kohankoyu-zakinchylos-vbyvstvom-pidozryuyut-zradlyvogo-mazhora/> (дата звернення: 25.08.2020)